

Nationell satsning på medie- och informationskunnighet och det demokratiska samtalet (Ku 2018:04)

2019-10-15

Ku.remissvar@regeringskansliet.se

Remissvar på *Demokratins skattkammare – förslag till en nationell biblioteksstrategi*

Kommittén *en nationell satsning på medie- och informationskunnighet och det demokratiska samtalet* har i uppdrag att i samverkan med aktörer på området bidra till att öka människors motståndskraft mot desinformation, propaganda och näthat, t.ex. genom medie- och informationskunnighet.

Kommittén ser behov av att en lång rad aktörer bidrar i ett sådant arbete och anser att biblioteken ska betraktas som en av nyckelaktörerna. Genom sin närvaro i hela landet kan biblioteken fungera som arenor som främjar och försvarar demokratin och möjliggör bildning för alla. Det förutsätter ett biblioteksväsende som förmår vara tillgängligt för alla och som samtidigt befinner sig i ständig utveckling för att ta tillvara på digitaliseringens möjligheter och delta i försvaret av demokratin i ljuset av utmaningarna för det offentliga samtalet i en digital tid. I det avseendet är biblioteksstrategins huvuddrag väl i linje med både kommitténs uppdrag och de iakttagelser som vi gjort så här långt i vårt utredningsarbete.

Kommittén inriktar, under några övergripande rubriker nedan, sina kommentarer på de delar av förslaget som bedöms vara särskilt relevanta för kommitténs uppdrag.

Att nå ut till fler och till nya målgrupper

Den viktigaste utgångspunkten i kommitténs arbete är att kunskap om och motståndskraft mot desinformation, propaganda och näthat är något som alla medborgare behöver ges möjligheter att utveckla. Av det följer att en bredd av aktörer i samhället behöver bidra för att med en mångfald av relevanta initiativ nå ut till en bredd av målgrupper; ingen enskild aktör kan förväntas nå alla. För barn och unga finns relativt goda förutsättningar genom att medie- och informationskunnighet numera är integrerad del i läroplanen och därmed skolans verksamhet. Också biblioteken spelar en stor roll i arbetet för att nå barn och unga, inte minst genom skolbiblioteken, men utmaningen för biblioteken ligger i att nå ut till fler och till nya målgrupper i den vuxna befolkningen.

Biblioteken är arenor där människor kan få hjälp med att fritt ta del av nyheter och information från samhällets och världens alla hörn. Kommittén vill särskilt lyfta fram betydelsen av detta uppdrag i ljuset av de utmaningar som en snabbare och mer omfattande spridning av desinformation och propaganda ger upphov till för den fria åsiktsbildningen.

Kommittén instämmer i slutsatsen att fler invånare än i dag bör kunna använda biblioteken och att varje bibliotek bör sätta upp mätbara mål för ett ökat nyttjande.

Kommittén instämmer i rapportens skrivningar om betydelsen av öppen tillgång till offentligt finansierade forskningsresultat. Det är av stor betydelse att det finns direkt tillgång till vetenskapliga källor för de som söker vägledning och perspektiv från forskningen, men också för de som inte har en vana att ta till sig vetenskapliga källor. När vetenskapliga resultat utmanas av konspirationsteorier och annan desinformation blir forskningens transparens och tillgänglighet liksom bibliotekens förmåga att erbjuda tillgång till vetenskap, och överhuvudtaget till en mångfald av källor, särskilt betydelsefull.

Kommittén instämmer i rapportens skrivningar om betydelsen av förstärkt tillgång till biblioteksservice inom vuxenutbildningen. Detta understryks av kommitténs initiala iakttagelser om att de flesta insatser som idag görs för ökad motståndskraft är inriktade mot barn och ungdomar. Vuxenutbildningen omfattar sammantaget en mycket stor grupp elever och det potentiella genomslaget för en välutvecklad biblioteksverksamhet är därför stort. Det har särskild betydelse eftersom vuxenutbildningen når många nyanlända, som av naturliga skäl inte har lika mycket tidigare erfarenhet av de svenska folkbibliotekens verksamhet.

Kommittén instämmer i att bibliotekens verksamhet för att vägleda människor i hantering av digitala verktyg – och för kunskaper om värdering av information och källor m.m. behöver utvecklas och stärkas. Kommittén vill särskilt lyfta fram vikten av att biblioteken i det arbetet strävar efter att nå nya målgrupper och att de i det arbetet samverkar med de aktörer i lokalsamhället som bidrar till det, t.ex. äldreorganisationer, folkbildningens aktörer och övriga civilsamhället. Kommittén vill också särskilt lyfta fram betydelsen av att insatser för ökad medie- och informationskunnighet görs inom hela den bredd av aspekter som Unescos definition av begreppet ger vid handen. Det handlar bland annat om att även inkludera aspekter kring bild, rörlig bild, och spel som naturliga delar av MIK-begreppet liksom sådant som rör människors kognitiva förutsättningar, tillgång till data och integritet.

Samverkan med aktörer utanför biblioteksväsendet

Kommittén vill understryka vikten av att bibliotekens bidrag till stärkt motståndskraft mot demokratins utmaningar sker i dialog och nära samverkan med andra aktörer som bedriver verksamhet som bidrar till dessa målsättningar. Här vill kommittén särskilt peka på aktörer som *Statens Medieråd*, som har fått i uppdrag av regeringen att utveckla samverkan mellan aktörer som är verksamma inom medie- och informationskunnighet (MIK) och liknande verksamheter, *Myndigheten för samhällsskydd och beredskap* (och på sikt den nya myndighet för Psykologiskt försvar vars inrättande f.n. är föremål för kommittébehandling), myndigheter inom digitaliseringsområdet, skolväsendet och de många aktörer inom civilsamhälle och folkbildning som utifrån sina respektive uppdrag bidrar till ökade kunskaper och stärkt motståndskraft mot desinformation, propaganda och näthat.

En gemensam målsättning för dessa aktörer bör vara att samverka för att nå ett starkt samlat genomslag. Det inbegriper samverkan kring att uppnå en bredd i målgrupper som blir föremål för kunskapshöjande och stärkande insatser, såväl som en geografisk spridning och en likvärdig tillgång till insatser i hela landet. Det är också viktigt att det sker en samverkan kring vilken typ av material, goda exempel och lärresurser som tas fram och hur dessa sammantaget förhåller sig till de kompetenser som krävs för en god motståndskraft i befolkningen. En samverkan kring arbete för stärkta kunskaper och motståndskraft kan med fördel också handla om uppföljning och utvärdering av de insatser som genomförs.

Kommittén vill särskilt lyfta fram att det är betydelsefullt att det material och de lärresurser som biblioteken tillhandahåller för ökad medie- och informationskunnighet (MIK) och andra motståndskraftsstärkande insatser, så långt det är möjligt även finns fritt tillgängligt och kan användas av andra aktörer, så att det sammantagna genomslaget för sådant material blir så stort som möjligt.

Kommittén instämmer i slutsatsen att den nationella biblioteksmyndigheten behöver få ett tydligare uppdrag att stödja hela biblioteksväsendet, och att en viktig uppgift för myndigheten blir att svara för en övergripande samverkan och samordning med aktörer i arbetet för stärkt motståndskraft mot utmaningar som desinformation, propaganda och näthat, inkl. genom medie- och informationskunnighet. Kommittén vill särskilt lyfta fram betydelsen av att i nära samverkan andra aktörer bedriva ett verkningsfullt utvecklingsarbete för att nå ut till fler och till nya målgrupper.

*Kommittén instämmer i slutsatsen att biblioteksväsendet som en del av civillförsvaret i händelse av kris eller krig fyller en viktig roll för oberoende informationsförmedling i mötet med propaganda och desinformation. **Kommittén vill särskilt lyfta fram** att en sådan beredskap att möta informationspåverkan bör finnas kontinuerligt hos biblioteken med tanke på att dessa utmaningar mot demokratin är fortlöpande och kräver kontinuerlig motståndskraft och vaksamhet, särskilt i samband med allmänna val eller regeringsbildning när trycket på det demokratiska systemets funktioner kan förväntas vara särskilt intensivt.*

Tillgänglighet

Kommittén instämmer i vikten av ett aktivt arbete för hög tillgänglighet, både ur ett funktionsrättsperspektiv och när det gäller verksamhet och material på andra språk än svenska. Kommittén kan konstatera att det i Sverige generellt sett finns mycket begränsad tillgång på tillgänglighetsanpassat material för medie- och informationskunnighet. Också när det gäller tillgången på sådant material på andra språk än svenska kan konstateras att det finns få exempel på material som erbjuds av aktörer på området.

Kommittén instämmer i att Myndigheten för Tillgängliga Medier bör få ett tydligare uppdrag att stödja universella lösningar i tillgänglighetsarbetet för de tjänster som myndigheten tillhandahåller.

Kompetensutveckling

En ständigt föränderlig omvärld ställer krav på kontinuerlig kompetensutveckling för bibliotekens personal, inte minst i relation till medie- och informationskunnighet och liknande, där behovet av löpande uppdatering av kunskaper får bedömas som särskilt stort. *Kommittén instämmer, mot den bakgrunden, i rapportens skrivningar om att skapa en hållbar och samlad struktur för bibliotekarieprofessionens kontinuerliga kompetensutveckling. **Kommittén vill särskilt lyfta fram** att den satsning på kompetensförstärkning som nu genomförs inom ramen för *Digitalt först – med användaren i fokus*, bör ges permanenta förutsättningar inom ramen för bibliotekens ordinarie kompetensutveckling.*

Skolbibliotekens roll

*Kommittén instämmer i rapportens slutsats att skolan behöver en utbyggd, välfinansierad och med det pedagogiska arbetet väl integrerad skolbiblioteksverksamhet. Skolinspektionen pekar i sin granskning *Skolbibliotek som pedagogisk resurs* (2018) på att skolbibliotekens uppdrag i relation till digital kompetens och ett källkritiskt förhållningssätt inte alltid genomförs. Skolinspektionen konstaterar vidare att om eleverna inte får kompetenser inom detta område riskerar de att inte kunna vara aktiva samhällsmedborgare som kan värna om ett demokratiskt samhälle. Skolinspektionen lyfter också frågan i granskningen *Undervisning om källkritiskt förhållningssätt i svenska och samhällskunskap Åk 7-9* (2018), där man pekar på att skolor med en undervisning av god kvalitet om källkritiskt förhållningssätt i stor utsträckning har en utarbetad samverkan mellan olika ämneslärare och skolbiblioteket, men att många skolor saknar en sådan samverkan. Kommittén menar att Skolinspektionens slutsatser understryker behovet av väl rustade skolbibliotek med kompetent personal för att stärka elevers förmågor när det gäller medie- och informationskunnighet.*

Carl Heath, särskild utredare

/Henrik Selin, Martin Carlstedt